

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

„КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ

ISSN 0025-1089

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

ГОДИНА LXV   2014

**СКОПЈЕ
2014**

Македонски јазик	ГОДИНА LXV	стр. 1–468	Скопје 2014
------------------	------------	------------	-------------

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

излегува еднаш годишно

Редакција:

Лилјана Макаријоска (одговорен уредник)
Еленка Стоевска-Денчова (заменик одговорен уредник)
Александра Ѓуркова (секретар)
Гоце Цветановски
Фани Стефановска-Ристеска
Елена Верижникова (Русија)
Милан Михаљевиќ (Хрватска)
Вера Смоле (Словенија)
Ана Цихнерска (Полска)
Станислав Станковиќ (Србија)

Уредувачки одбор:

Кирил Конески
Коста Пеев
Трајко Стаматоски
Влоѓимјеж Пјанка (Полска)
Рина Усикова (Русија)
Виктор Фридман (САД)
Гизела Хавранек (Германија)

Адреса:

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, п. фах 434
www.imj.ukim.edu.mk

број на жиро-сметка
40100-788-1242

Финансирано од **Министерството за култура** на Република Македонија

СОДРЖИНА

ПОВОДИ

Илија Велев

Историското проникнување на старословенскиот книжевен
јазик (по повод 1150 години од Моравската мисија и
стандардизацијата на старословенскиот јазик)..... 7

Александра Ѓуркова

1944–2014: За седумдесетгодишниот јубилеј и за
предизвиците за македонскиот јазик..... 17

Лилјана Макаријоска

Кон 80-годишнината од раѓањето на Георги Георгиевски..... 21

Убавка Гајдова

На проф. Јан Соколовски (по повод 70-годишнината)..... 23

Снежана Веновска-Антевска, Олгица Додевска-Михајловска

Кон 60-годишнината од раѓањето на професор д-р Снежана
Велковска, научен советник во Институтот за македонски јазик..... 29

Снежана Веновска-Антевска

60 години од раѓањето на професор д-р Благица Петковска..... 37

Роза Тасевска

Сеќавање на професорот Франтишек Вацлав Мареш (1922–1994).... 43

СТАТИИ

Мито Аргировски

За некои словенизми во етимолошкиот речник
на Н. П. Андриотис..... 49

Татјана Илиева

Състояние и перспективи на съвременната палеославистична
лексикографија Словообразователен речник на
старославјански език..... 55

Емилија Црвенковска

Влијанието на македонската редакција на црковнословенскиот
врз хрватскоглаголската писменост..... 73

Лилјана Макаријоска

Фонетско-правописните особености на
Григоровичевиот псалтир..... 87

Мито Аргировски

Кон етимологијата на лексемите *ласѣаѣарка*, *ѣуде*, *коѣе*..... 103

Васил Дрвошанов	
Кон семантиката на лексемата <i>луња</i> во македонските говори.....	107
Марјан Марковиќ	
Конкурвенција на предлозите <i>на</i> и <i>врз</i> како показатели	
на просторните односи.....	119
Радмила Жугић	
Једнокоренски синоними у лексичко-семантичкој групи	
пејоратива за мушка лица у јабланичком говору.....	131
Бранимир Станковиќ	
Униформен др-модел за македонскиот и за српскиот јазик и	
за југоисточните српски говори.....	145
Љубица Станковска	
Приказ на непознати лични имиња.....	165
Мери Момировска	
Лексиката вградена во топонимите од крушевскиот регион.....	183
Александра Ѓуркова, Симона Груевска-Маџоска	
Актуелни проблеми на јазичното планирање во	
Република Македонија	191
Елени Бужаровска, Лилјана Митковска	
Семантиката на глаголот <i>се надева</i> : изразување	
емоција или став?.....	203
Симон Саздов	
За говорителот и зборуваачот или за суфиксите -тел и -ач	
во современиот македонски јазик.....	219
Александра Ѓуркова	
Реченицата на Блаже Конески од лингвостилистички аспект	231
Елизабета Бандиловска-Ралповска	
За семантичката структура на описните придавки со	
значење боја.....	245
Марија Кусевска	
Улогата на <i>ѝа</i> како адверсативен дискурсен маркер.....	253
Бојан Петревски	
Редунданцијата во именската синтагма во македонскиот јазик	265
Бобан Карапејовски	
Регионални и социјални варијации во дистрибуцијата на	
експонентите на категоријата определеност.....	273
Анастасия Л. Макарова	
Анкета для изучения модальных и темпоральных категорий	
глагола в языках БЯС.....	285
Николче Мицкоски	
Познавањето на терминологијата од областа на европската	
унија кај идните стручни преведувачи и лектори.....	303

Намита Субиото, Хотимир Тивадар	
Проблеми на стандардизацијата на говорниот македонски и на словенечкиот литературен јазик.....	321
Искра Пановска-Димкова	
Македонските еквиваленти на српскиот презент од перфективни глаголи.....	337
Јасминка Делова-Силјанова	
Фраземи со компонента врат / krk во македонскиот и во чешкиот јазик.....	349
Биљана Мирчевска-Бошева	
За преводот на фраземите	357
Даринка Маролова	
Споредбен преглед на специфичните културни феномени во германскиот и во македонскиот јазик.....	365
Светлана Јакимовска	
Морфосинтаксички особености на француските правни текстови и нивно преведување на македонски јазик.....	373

ПРИКАЗИ

Marinka Šimić	
Мери Цубалевска, Лилјана Макаријоска, <i>Лексикаџа на коментарот кон Погодиновиот јазик</i> , Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 2013.....	387
Веселинка Лаброска	
Ирена Савицка, <i>Фонетските проблеми во ареалната лингвистика (врз основа на јазичната ситуација во југоисточна Европа)</i>	391
Гоце Цветановски	
„Општа реторика“ од Димитар Пандев – труд што недостигаше во мозаикот на македонската лингвистичка литература.....	397
Наталија Андријевска	
<i>Григоровичев примерник</i> , П. Лексика, Index verborum, од Зденка Рибарова.....	401
Бисера Павлеска-Геогиевска, Лилјана Макаријоска	
Значаен прилог кон проучувањето на богословската терминологија во старословенскиот јазик.....	405
Михајло Марковиќ, Александар Какасулис	
<i>Слоеснички јазик</i> од Соња Новотни.....	415

Фани Стефановска-Ристеска	
Македонскиот јазик како средство за комуникација и како израз на културата (Зборник на трудови, Јазикот наш денешен кн. 23)	421
Снежана Веновска-Антевска	
Прилог кон заштитата на творештвото на Блаже Конески.....	427

ХРОНИКИ

Гоце Цветановски	
Свечена академија и Меѓународна научна конференција по повод 60-годишнината од основањето на Институтот.....	435
Олгица Додевска-Михајловска	
Лексикологијата и лексикографијата – мостови меѓу јазиците	443
Марија Паунова	
Меѓународен научен собир „Кирилометодиевската традиција и македонско-руските духовни и културни врски“	447
Роза Тасевска	
VI чешко-македонска научна конференција.....	451

IN MEMORIAM

„Тема“ за проф. Ружа Паноска.....	453
Здравко Стаматоски,	
IN MEMORIAM: Władysław Lubaś (5. 6. 1932– 9. 1.2014).....	457

81'27

Изворен научен труд

Бобан Карапејовски¹

РЕГИОНАЛНИ И СОЦИЈАЛНИ ВАРИЈАЦИИ² ВО ДИСТРИБУЦИЈАТА НА ЕКСПОНЕНТИТЕ НА КАТЕГОРИЈАТА ОПРЕДЕЛЕНОСТ

Апстракт: Овој труд – и преглед, но и истражување – има цел да ги смести во македонски јазичен контекст универзалните варијации на јазикот по факторот простор (ареал) и припадноста на говорителот на одредена социјална група. Апликацијата на варијантноста ја направивме врз избрани примери од дистрибуцијата на експонентите на категоријата определеност.

Клучни зборови: регионални варијации, социјални варијации, вокали, изговор, категорија определеност, експоненти на определеноста, дистрибуција

0. Воведни забелешки

- 0.1. Јазикот е одраз на реалноста. Всушност, јазикот ја отсликува стварноста преку желбата да зборуваме за неа и да пренесеме информација од адресантот до адресатот. Иако „дејствителноста“ (ако го земеме овој русизам во значењето на Падучева и го специјализираме во лингвистички контекст) треба да биде единствена, сепак таа подлежи на варијации. Варијантноста е последица на низа географски, културолошки, социолошки, социјални, образовни... стратуми, кои својот израз го наоѓаат (и) во јазикот. Пишувајќи за англискиот, Рикфорд (Rickford 1998:151) ќе забележи дека тој „не е единствен ентитет, туку, како и секој друг жив јазик, нешто што варира соодветно зависно од регионалната заднина, социјалната класа или поврзаност, етничката припадност, полот, возраста и стилот на човекот за да ги именува најистакнатите димензии“.
- 0.2. Оваа диференцијација е важна не само за она што Рикфорд го нагласува од аспект на усвојувањето на јазиците туку и за да се препознаат низа општествени и јазични процеси, кои својот зародиш го имаат токму во изделена ареална или социјална група. Изучувањето и класифицирањето на овие пројави е двојно важно: и за учениците и

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, karapeyovski@gmail.com.

² Насловот е според Rickford John R. 1998: „Regional and social variations“, *Sociolinguistics and Language Teaching*, Cambridge University Press, Cambridge, 151–194.

наставниците во рамките на мајчиниот јазик (ако тие доаѓаат од различни ареални или социјални предлошки, в. *ibid*), но и за целосен опис, подетално и поточно јазично планирање, посеопфатна јазична политика и, конечно, контакт со јазичната реалност и со промената (и лингвистичка, но и фактичка) на реалноста.

0.3. Нашиот труд се реши да проследи една појава што е одлика на македонскиот во однос на другите словенски јазици, воопшто, и другите словенски и несловенски јазици со кои се допира, се граничи или е/бил во секојдневна интерференција. Членот, како специфика на македонскиот јазик во словенскиот и во балканскиот јазичен свет, има поинакви, пред сè, дистрибутивни (поретко, речиси маргинално, и семантички) особености во однос на возраста, дијалектната припадност и, конечно, степенот на образованието на говорителите.

1. *Важноста на изучувањето на овие варијетети од аспект на социолингвистиката и на наставата*

1.1. Докажувањето на единството на јазичната територија подразбира извесни изоглоси распространети на целиот ареал, но и извесни варијации, кои се дел од јазичниот и од дијалектниот континуум, кој не може секогаш да се изедначи со границите на кохерентниот јазичен модел (на стандардниот јазик или на некое наречје). Всушност, токму разновидноста потврдува дека јазичниот развој не е само инхерентна одлика на системот (ако тргнеме од тоа дека јазикот е *систем од знаци*), туку дека сериозно влијание врз јазичните одлики и пројави има (и) човекот како фактор. *In ultima linea*, јазичната природа е антропоцентрична, зашто без човекот постоењето на овој систем самиот по себе е бесмислен, а наспрема тоа, и ненасоченоста кон човекот или неговото наставање во фокусот ќе подразбере шематизација и формулаичност на јазичната струкура, која нема да ја одразува објективната стварност, зашто таа е директно условена од употребата на системот и измените што тој ги трпи во тој процес.

1.2. Во таа смисла, јазикот не претставува хомогена структура и се раслојува по низа пунктови:

- а) функционално раслојување, односно функционални стилови;
- б) социјално раслојување – социолекти;
- в) индивидуално раслојување – идиолекти;
- г) територијално раслојување – дијалекти и варијанти (Radovanović 2003:166).

1.3. Важноста на овие појави може да се види уште при самите фактори на групирање. Имено, јазикот паралелно живее, во своите варијанти, и во разговорниот стил, но и во научниот. Напрема стегнатоста на административниот, се пројавуваат нови тенденции, креативни новини во

уметничколитературниот стил. Се појавуваат системски отстапувања во некои јазици – во говорот на Афроамериканците (на пример, двојната негација, несвојствена за англискиот) – во однос на говорот на другите социјални стратуми. Дијалектите се богатството на јазикот и внесувањето системски, а особено лексички елементи од говорите во стандардот е и заложба на Мисирков, но и логичка постапка во желбата да се направи цврста стандардна база, прифатлива за сите.

Ако стандардот претендира во својата крутост, односно строго се држи до конзервативниот правопис и пропишаната граматика, вариететите при раслојувањето на јазикот му го даваат нужниот стимул на јазичниот развој. Се разбира, не може секоја тенденција на ограничен ареал или во извесен слој да стане и фактор на јазичен развој и да стане составен дел на стандардот.

- 1.4. Експонентите на категоријата определеност, особено нејзиниот формален морфолошки израз – *членои* – се карактеризираат со различен степен на фреквенција. Прво, во рамките на дијалектите: сосема мала фреквенција во северните говори, граматикализација во западните и особено зголемена честота на македонскиот исток. Потоа, како последица на другите јазици, нарушување на системот кај интелигенцијата и, конечно, возраста како фактор – поголема употреба на морфемскиот израз на определеноста кај постарите наспрема помладите генерации³.
- 1.5. Според Рикфорд (Rickford 1998:151-152), важноста од изучувањето на дијалектите во наставата (во случајов земени како парадигма за секое раслојување што е предмет на нашиот интерес, но и што е предмет на интерес на социолингвистиката воопшто) е за да се подготват учениците и за усвојувањето на другите јазици. Имено, ако патуваат во странство, колку и да го познаваат, односно колку и да го усвоиле стандардот, ќе се соочат со низа колоквијалности на самото место.

Потоа, важноста од познавањето на вариететите, според Рикфорд (ibid.), се огледува и во успехот на учениците, ако наставникот и ученикот, на пример, потекнуваат од различни дијалектни подрачја, без да ги имаат притоа предвид (заправо, наставникот да ги има предвид) особеностите на јазикот на ученикот. Ако тие не бидат земени предвид, тогаш нема да се апелира на вистинските грешки, односно може да дојде до недоразбирање или до несоодветно усвојување на материјата од страна на ученикот. Затоа е важно да се имаат предвид потесните специфики на стратумот на ученикот, или на вариететот – ареален, социјален... – за да се отстранат

---

³ За овие фактори, односно за употребата на показателите на категоријата определеност, како и на неопределеноста, во македонскиот јазик планираме, надвор од овој преглед, и одделна анкета со која би се потврдиле или би се негирале нашите претпоставки засновани на теоретски поставки и на ограничен корпус.

можностите за вакви недоследности, односно да се обрне внимание на она што ќе придонесе за подобро усвојување и учење на зададената материја/подрачје.

2. *Ареална варијантност: македонска состојба*

2.1. Во својата основа, македонската состојба со дијалектното раслојување на јазикот може да се подведе во три поголеми ентитети:

- а) западно македонско наречје;
- б) источно македонско наречје;
- в) северни говори.

Оваа голема поделба, која, по својата основа, е школска и рамковна, е мошне податлива за темата на нашиот потесен интерес.

2.2. Овие диференцијални црти (кои кратко ги претставивме) подразбираат извесни проблеми, односно специфики при наставата. Имено, во рамките на наставните единици по македонски јазик, зависно од дијалектното подрачје, фокусот на наставникот треба да биде на различни приоритети во однос на добивање на стандардниот изговор. Од друга страна, за да се исполни целта на другите методски единици, треба да се имаат предвид овие фактори и да не се допушти поинаквата артикулација да доведе до двосмисленост или до неразбирливост. Таков пример од морфологијата се случува на испит во разговор меѓу наставникот и студентка од Кичево, каде како како *differentia specifica* на морфологијата на глаголот се јавува отсуство на наставка во прво лице еднина презент, а третото лице ја има наставката –т, па така не доаѓа до двосмисленост. Сепак, отсуството на личната замена и употребата само на формата доведува до хомофонија со третото лице еднина на презентот, па „(јас) пишува“, во определен контекст, од соговорникот може да се протолкува како „(тој) пишува“.

(Засведочениот дијалог гласи:

С: „Професоре, нема напишано!“

Н: „Кој нема напишано?“.)

2.3. Постоењето на сленгот во големите градови и неговата органиченост во извесен функционален стил е, несомнено, јазично богатство. Иновациите најчесто се појавуваат токму во овие гранични јазични сфери. Но, како што констатира Пановска-Димкова (2008), кај нас се појавуваат и случаи кога ова излегува од тие рамки и почнува да навлегува во јазичните рамниште каде што не му е местото, на пример, како што наведува таа, „во ударните вести“. Всушност, покрај лексиката, ние во скопскиот говор („кај генерациите родени по 1970 година“) забележуваме и промена на, *ex definitione*, неменливи или тешко менливи категории, во која спаѓа изговорот (Пановска-Димкова 1998).

- 2.4. Кај Петроска (Petroska 1998) забележуваме попис на поместувањата, кои може да се посматраат од аспект на социјалните варијации, а се поврзани и со поместувања во рамките на родот и бројот на именките (односно извесни отстапувања од нормата), потоа отсуството на падежните остатоци, дури и на вокативот, кој е особено жилав и се чува во стандардот, како и во системите на придавките (именки што се однесуваат како придавки, синтаксички, но ја немаат морфологијата на придавките: *лудница-забава*), конечно – некои отстапувања во системот на заменките (употребата на он-парадигмата како лични, но тој – како показни, на пр.: *Она дојде*, но: *Таа книга*; губењето на дативот, односно заземањето на акузативот на местото на *casus generalis*, но и преклопувањата на дативните и акузативните форми за женски род: нејзе ја видов – неа ја видов, сп. Petroska 1998:67).
3. *Категоријата определеност како граничник и стандартификациски*
- 3.1. Категоријата определеност, всушност, е морфолошки израз на граматичката категорија *посоченост*. Посоченоста, пак, „граматикализира информација за тоа кои елементи од посоченото и/или именуваното множество (кои денотати на посочениот и/или именуваниот поим) се посочуваат во фразата“ (Тополињска 1974:62), односно, пошироко „односот на јазичните изрази со стварноста – механизми што дозволуваат да се поврзуваат зборовните искази и нивните компоненти со нејазични објекти, ситуации, настани, факти, положби на нештата во реалниот свет“ (Падучева 2010:7). Всушност, за определеноста велиме дека „морфолошкото јадро на категоријата посоченост претставува таканаречената категорија определеност со морфематски површински експоненти во облик на членските морфеми“ (Тополињска 1974:62).
- 3.2. Определеноста, *ex definitione*, наоѓа свој израз во членот, кој во македонскиот стандард се појавува во разновидноста -т, -в и -н, односно, според деиктички, упатува во просторот блиску (со в-коренот) подалеку (со н-коренот) од првото лице, односно од адресантот.
- 3.3. Сепак, јазичната територија и возрастните и социјалните фактори влијаат во дистрибуциските разновидности во кои се пројавуваат членските морфеми, односно во отсуството на некои елементи на ова множество или, пак, замена со други средства на формалните експоненти на односната категорија.
- 3.4. На македонскиот исток, според Видоески (1998:21), загубени се членските морфеми на -в и -н. Тоа значи дека членската морфема се појавува со сите разновидности на т-коренот, а просторната определеност не се искажува морфемски, ами со други средства. Тука, пред сè, предвид ги имаме показните заменки, кои се предокот на членот. Имено, во една

- постара состојба, низ дијахрониски пресек, доаѓаме до заклучок дека показните заменки ситуирани во постпозиција во натамошниот развој се слеваат со името и се добива синхронискиот член денеска. Па, така, наместо „Дај ми ја книгана“, на македонскиот исток претполагаме ситуација „Дај ми ја (о)наа книга“; „Јас не се слагам со (о)ваа теза“.
- 3.5. Спротивно на ова, н-коренот во охридско развива и друга, нова, модална димензија. Имено, употребата на н-коренот со зголемена фреквенција и во ситуации кога се зборува за предмети/лица/појави што не се подалеку, но во рамките на нашето видно (или апстрактно блиско поле), укажува на развојот на модалната компонента на оваа членска морфема. Па, така: „Убав компирон што го купив вчера“ не означува дека тој е подалеку, но во видното поле на зборуваачот, туку дека дозата на одушевување за постапката е голема и интимно силна. Во секоја конситуација и контекст, Охридското Езеро ќе биде во формата – „езероно“: „Езероно беше многу ладно вчера“; „Го виде езероно?“; „Ш’о далги имаше на езероно сношти“; итн. Тоа е начинот на кој ќе се искаже блискоста, личниот однос, модалноста (која нужно ја носи првото лице), а притоа пропозициската содржина може да биде идентична со употребата на некој друг корен на членската морфема, односно н-коренот употребен вака ќе биде идентичен со употребата на т-коренот или в-коренот дополнет со модална димензија, а за тоа ќе одлучат конситуациските и контекстуалните фактори, односно текстуалните и деиктичките карактеристики во кои е сместена говорната ситуација.
- 3.6. Дистрибуција на членската морфема со т-корен се јавува во разновидностите „-џт, -ат, -ут, -ет, одн. -о, -џ, -а, -у, -е...“ (Видоески 1999, 189). Тричлениот систем, независно од фонетските разновидности, се ползува во западните македонски говори. Надвор од овој ареал, сличен систем, кој разликува и акузативна форма како *casus generalis*, имаме во североисточна Македонија, во еден појас ограничен со областа Славиште, сливот на Крива Река и правецот Шопско Рудари – Ранковце – Метежево (сп. Видоески 1999:191).
- 3.7. Формата –о доминира во источните македонски говори (од Крива Паланка, преку Штип и Дојран, до Висока, Лагадинско), како и во југозападна Македонија (Прилеп, Битола...).
- 3.8. Извесно отстапување се забележува во однос на раслојувањето по возраст. Имено, кај помладите генерации честота во употребата на членот се намалува, особено во конструкциите каде што членот е во посесивна функција поврзано со делови од телото, на пр.: ме боли глава вс. ме боли главаТА, скрши рака вс. ја скрши ракаТА – со значење својата глава, својата рака, итн. Оваа тенденција може да се сведе на говорот на Скопје и на македонскиот запад што е во директна спрега со административниот центар, зашто, *vis-à-vis* овој ареал го имаме источното наречје, каде што

конструкциите со членската морфема се обични („У фирмата сум“; „У салата сум“, Штип), наспрема тенденцијата кај оваа возрасна група на останатиот ареал, каде што ќе отсуствува формалната маркираност по определеност („У сала сум, ќе ти се јавам“, Скопје; „У фирма сум, ќе те тражим после“, Тетово).

- 3.9. Во рамките на категоријата *определеност*, се појавува нужна потреба од разграничување на категоријалноста и по негативна маркираност, односно нешто што стои на исто растојание од нултата точка на оската, ама во спротивниот правец⁴.
- 3.10. Јазичната норма се колеба во однос на удвојувањето на објектот во ситуациите со неопределен член. Сепак, во случаите со индиректен објект јазичната практика и тенденцијата, особено кај помладите генерации, е удвојување („И реков на една жена“; „Му реков на некој човек“). И, ако ова донекаде е и дозволено од страна на стандардот, во разговорниот стратум на македонскиот јазик се интензивира и употребата на удвоен објект со неопределен член *еден* и кај акузативот („Ја видов една жена како доаѓа“; „Го видов еден човек...“; „Го пијам едно кафе десет минути“).
- 3.11. Во врска со претходната ситуација мошне важни за одбележување се две работи:
  - а) наспрема негацијата, каде што имаме отстапување на неопределниот член, што е индикатор за помал степен на граматикализација, кај удвојувањето имаме спротивен пример, кој укажува на повисока граматикализираност;
  - б) кај директниот објект, но и воопшто кај удвојувањето, важен фактор игра стратумот „разговорен стил“, зашто тој почесто оперира со *пауза* како фактор. Имено, адресантот го почнува исказот со извесна сигурност за содржината: „Вчера го видов...“, по што прави пауза и на средината на исказот, ценејќи ја конситуацијата, се решава да го прикаже „видениот вчера“ како неопределен, како непознат: „...еден човек“. Ваквите разговорни девијации се насока, но не можат да бидат врвен фактор по кој ќе се определат тенденциите.

⁴ Во овој случај се отвора дополнително прашање, кое е предмет на нашиот интерес надвор од оваа тема, односно допира чисто теоретски семантички (и синтаксички, веројатно) прашања, но не е од областа на социјалингвистиката, а тоа е дали неопределеноста е негативна маркираност по определност, условно речено, односно е дел од категоријата определност или претставува посебна категорија. Ако се апстрахираме од овој проблем, во рамките на вариететите и раслојувањето, ќе заклучиме дека неопределеноста во стандардниот јазик се изразува со помош на отсуство на морфема (или каков било друг показател) или со еден и некој како неопределени заменки. Во натамошниот развој, може да се претпостави и извесен развој на еден како неопределен член, иако доказ дека тој процес на граматикализација е на ниско ниво се случите со негација, кога доаѓа до нефункционалност, имено: „Во училищата не влезе еден човек“ (еден без сопствен акцент, односно не употребен како број).

- 3.12. За две разговорни одлики врзани со членот пишува и Р. Угринова-Скаловска (1961:105-111). Едната ситуација е мошне интересна и претставува т.н. двојноопределена именска група, која, пак, по својата суштина, значење и пропозиција воопшто не е двојноопределена, ами се работи само за внесување модална нишка. Се работи за „состав од членувана именка пред која стои соодветна или несоодветна на членот показна замена“, која се среќава „доста често во говорниот јазик во одредени ситуации кога субјектот внесува лична нота во изказот“ (Угринова-Скаловска 1961: 106): „Дојде тој човекот...“; „Ова времево...“; овој мојов, оној мојон...; итн.
- 3.13. Втората ситуација се врзува со „состави во кои влегува членуваната именка (директен или индиректен објект) во реченицата во која отсутствува кратка форма од личната замена“ (Угринова-Скаловска 1961: 108). Се работи за конструкции што, повторно, својата фреквенција од поголем вид ја имаат во разговорниот јазик, појавувајќи се во императивни конструкции: „Крши главата!“, „Земај парталите и да те нема!“, како и во прераскажувања, народни приказни, онаму каде што се сака да се искаже „извесна доза на историска оддалеченост“: „Јавнало момчето коњот и фатило да бега“ (ibid.).

4. *Завршни согледби*

- 4.1. Регионалните варијации, по својата природа, се покомпактни – индивидуата, најчесто, живее на едно подрачје и е дел од еден дијалектен систем (ретки се исклучоците на перманентни преселби). Од друга страна, како што истакнува Рикфорд (Rickford 1998: 164–165) работата е далеку покомпликувана, но и поинтересна кај социјалните варијации, бидејќи во тој сегмент вие може да припаѓате на повеќе стратуми едновременно. Тој ја истакнува и насоченоста на регионалните варијации кон квалитативниот начин на издвојување и разликување, наспроти квантитативниот кај социјалната варијантност. Имено, кај ареалниот принцип имаме дека во некое место се користи еден, наместо друг збор (квалитативен признак), додека кај социјалниот вариетет имаме ситуација во која кај извесна етничка група, на пример, нешто се користи почесто отколку нешто друго. Се разбира, особено е значајна спонтаноста на/во говорот во истражувањата во социолингвистиката, зашто социјалните фактори можат да бидат и предмет на стигматизација.
- 4.2. Во македонски контекст, досегашните истражувања недоволно го опфаќаат аспектот на социјалната варијација во јазичниот израз. Во извесен степен, такви пројави има при истражувањето на жаргонизмите (кај средношколската младина во Скопје, на пример, од Т. Треневски). Таков изделен пример е и прегледот на Видоески (1998: 123), каде што тој

се насочува на две потесни групирања во рамките на социјалната диференцијација:

а) говорот на градот во однос на говорот на селото;

б) говорот на македонското христијанско-православно население во однос на говорот на исламизираното население, т.н. Торбеши.

- 4.3. По описот и наведувањето на низа специфики во дистрибуцијата на членските морфеми, како и случаи надвор од оваа зададена варијабла, се наметнуваат неколку заклучоци.
- 4.4. Прво, подрачјето што ни беше предмет на интерес е недоволно разработено и истражено во македонската наука за јазикот. Кај нас постојат низа социолингвистички и дијалектолошки проучувања, но јазикот на различни стратуми (социјално варијанти) не бил предмет на продлабочен научен интерес. Со оглед на тенденциите на современата лингвистика, а имајќи ги предвид потребите на македонистиката, нужно се наметнува решението за поцврсти (или, за почеток, побројни) истражувања и пишувања во оваа област.
- 4.5. Понатаму, македонскиот исток и запад, *ex definitione*, градот поинакви парадигми, системи и очекувања во однос на зададените теми. Балканскиот карактер на македонскиот запад *vis-à-vis* словенскиот на македонскиот исток даваат поинакви репрезентации и на системот на вокалите, и на консонантскиот карактер на говорите, но и на дистрибутивните карактеристики на позитивната маркираност по определеност, која се пројавува и во поинакви фонетски варијанти, но и семантички ограничена само на т-коренот во (југо)источните говори.
- 4.6. Диференцијата село vs. град е еден од главните социјални фактори во лингвистичката анализа кај Видоески, на пример. Од современ аспект, впечатокот е дека тие разлика полека се бришат. Дополнително, треба да се има предвид жаргонот, како и говорот во административниот центар, кој секогаш пројавува дополнителни белези од супстандарден тип, неврзано за ареалот, односно дијалектот што го имаат како своја основа.
- 4.7. Говорот на исламизираното македонско население, споредено со оној на истата територија на православно, покажува дека религиската одредница во голема мера придонесува за развивање на посебен тип јазични уникуми, врзани, повторно, со социјалниот, односно социолошкиот фактор, а ослободени од (чисто) територијалната нишка. Во таа смисла, македонската дијалектологија, но и социолингвистиката, се интересирале, а и натаму го насочуваат своето поле на истражување кон говорот на исламизираното македонско население, за кое може да се заклучи дека често функционира во затворен круг и така запазува поголем број инхерентно примарни белези.

4.8. Наставата по мајчин јазик, но и по македонски како втор, а и во спрега со усвојувањето на странските јазици, треба да ги има предвид и универзалиите, но и спецификите на ареалните уникуми на подрачјата од кои потекнуваат учениците. Од друга страна, мора да се има предвид и јазикот на наставникот, па да се доведе до баланс или да се обрне внимание на проблемите во изучувањето или усвојувањето на јазикот што произлегуваат од дијалектното подрачје или од социјалниот стратум на учениците во процесот (учениците или наставникот, сеедно). Всушност, и при усвојувањето на втор/странски јазик во последно време, како што наведува Црвенковска (2012: 282), се обрнува внимание на поширокиот контекст: наспрема акцентот врз усвојувањето на стандарднојазичната компетенција во класичните учебници, современите тенденции се базираат на усвојување и на секојдневниот јазик, речник, структури... односно, пониските варијанти на јазикот⁵.

4.9. Ова истражување ние го конципиравме како сублимат на повеќе фактори и

пишувања на дадената тема. Обединувачкиот карактер на оваа статија треба да има двојно значење: и да биде прегледен труд, но и да ги постави почетните позиции за натамошното еволуирање на лингвистичките дисциплини поврзани со истражувањата на говорите и по факторот „простор“, но и по факторот „припадност кон определена социјална група“.

---

⁵ Во последно време при изработката на стратегии за усвојување на втор/ странски јазик се води сметка за поширокиот контекст на усвојување на јазикот. Додека во класичните учебници главно внимание се посветува на усвојување на јазичната компетенција, односно на совладување на јазичните структури и тоа само од стандардниот јазик, современите пристапи укажуваат на тоа дека за да се стекне способност за служење со јазикот потребно е да се усвои речникот и јазичните структури што се употребуваат во секојдневното комуницирање, односно и некоја пониска варијанта од стандардот. Ова произлегува и од фактот дека лингвистиката не се занимава само со пропишување, туку и со опишување на јазикот во сите негови манифестации бидејќи сите јазични варијанти се еднакво вредни, а стандардниот јазик е само една од тие јазични варијанти. Во таа смисла оваа книга дава и одговор на прашањето што во последно време често го поставува јазичната глотодидактиката во подрачјето за наставата по јазик за другојазични говорители – дали другојазичните говорители треба да го усвојуваат само стандардниот јазик или треба да им се приближи и разговорната варијанта на јазикот што го учат? Во оваа книга се води сметка за тоа дека комуникациската компетенција се состои од јазична, социолингвистичка и прагматичка компетенција. Токму во ваквиот пристап ова издание се разликува од претходните изданија на овој учебник. Новините се внесени главно преку две рубрики и тоа: белешки кон речникот и културолошки белешки (Црвенковска 2012: 282).

Литература

Видоески Божидар 1998: *Дијалектните на македонскиот јазик*, том 1, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје.

Видоески Божидар 1999: *Дијалектните на македонскиот јазик*, том 3, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје.

Дуриданов Иван (гл. ред.) 1993: *Грамматика на старобългарския език*, Издателство на Българската академия на науките, София.

Ѓуркова Александра 2008: „Социолингвистички аспекти на македонскиот јазик: од стандардизацијата до актуелните тенденции“, *Philological Studies* (<http://philologicalstudies.org/dokumenti/2008/vol2/2/4.pdf>).

Ѓуркова Александра 2012: „Современи промени во македонскиот стандарден јазик“, *Philological Studies*. (<http://philologicalstudies.org/dokumenti/2012/knizevnosta%20vo%20interkulturen/21-5%20K%20Aleksandra%20Gjurkova.doc.pdf>).

Минова-Ѓуркова Лилјана 1988: „Јазичниот израз на младите во Скопје“, *Предавања на XX Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*, Универзитет „Свети Кирил и Методиј“, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје.

Минова-Ѓуркова Лилјана 1991: „За разговорниот јазик на македонските родени говорители“, *Литературен збор*, 1–2, Скопје.

Минова-Ѓуркова Лилјана 1995: „Промени во морфологијата на македонскиот стандарден јазик“ (1945–1995), Ополе.

Минова-Ѓуркова Лилјана 2000: *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*, Магор, Скопје.

Падучева Елена Викторовна 2010: (шесто поправено издание): *Высказывание и его соотносительность с действительностью (Референциальные аспекты семантики местоимений)*, URSS, Москва.

Пановска-Димкова Искра 2008: „За еден тип на изговор кај генерациите родени во Скопје по 1970 г. (или Кога Елена стана Илина)“. Меѓународен македонистички собир организиран по повод Годишната на македонскиот јазик, Охрид (29 август–1 септември 2008).

Стаматовски Трајко 1982 [1956/1957]: „Градскиот тетовски говор“, *Тетово и Тетовско низ историјата* (првично во сп. Македонски јазик). Собрание на општина Тетово, Тетово, 401–423.

Тополинска Зузана 1974: *Грамматика на именската фраза во македонскиот литературен јазик*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје.

Угринова-Скаловска Рада 1961: „Две стилски особености во нашиот говорен јазик“, *Македонски јазик*, год. XI–XII, кн. 1–2, 1960/1961, Скопје, 105–111.

Црвенковска Емилија 2012: „Учебник за македонскиот јазик и за Македонија (Christina E. Kramer / Liljana Mitkovska, Macedonian, Makedonski јазик, A Course for Beginning and Intermediate Students, 3rd Edition, The University of Wisconsin Press), *Македонски јазик*, LXIII, 280–284.

Petroska Elena 1998: „The cultural dialect of the younger generation in Skopje“, *The International Journal of the Sociology of Language*, Mouton de Gruyter, Berlin – New York, 59–72.

Radovanović Milorad 2003: *Sociolingvistika*, Izdavačka knjizarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad.

Rickford John R. 1998: „Regional and social variations“, *Sociolinguistics and Language Teaching*, Cambridge University Press, Cambridge, 151–194.

Summary

This paper, at the same time review and research, aims to put universal language variations into the Macedonian context according to the space (area) factor, as well as affiliation of the speaker of the particular social group. These variations have been applied on selected examples of distribution of exponents of the category of definiteness in Macedonian.